

HÁSKÓLI ÍSLANDS

Stofnun fræðasetra Háskóla Íslands

Ársskýrsla 2010

Ársfundur Stofnunar rannsóknasetra Háskóla Íslands

23. nóvember 2011 kl. 13:30 – 16:00

Fyrirlestraral Þjóðminjasafns Íslands

Dagskrá

- 13:30- 13:40 Setningarávarp – Kristín Ingólfssdóttir rektor Háskóla Íslands
- 13:40 -13:55 Efling samstarfs Háskólans og rannsóknasetranna - Sigurður Snorrason deildarforseti Líf- og umhverfisvísindadeildar HÍ.
- 13:55 -14:10 Samfélags- og menningarlegt hlutverk rannsóknasetra - Þorvarður Árnason, Rannsóknasetri HÍ á Höfn í Hornafirði.
- 14:10- 14:25 Rekstur rannsóknarverkefna af landsbyggðinni, drifkraftur eða drómi? -Guðbjörg Ásta Ólafsdóttir, Rannsóknasetri HÍ á Vestfjörðum.
- 14:25 - 14:55 Kaffi
- 14:55 - 15:10 Samvinna HÍ og Háskólafélags Suðurlands um námskeiðahald – reynslusaga - Sigurður Sigursveinsson, Háskólafélagi Suðurlands.
- 15:10 - 15:25 Um framlag rannsóknasetra til kennslu - Tómas G. Gunnarsson, Rannsóknasetri HÍ á Suðurlandi.
- 15:25 - 15:40 Umræður.
- 15:40 - 16:00 Samantekt og ráðstefnuslit - Rögnvaldur Ólafsson formaður stjórnar Stofnunar rannsóknasetra Háskóla Íslands.

Fundarstjóri: Halldór Jónsson, sviðsstjóri vísindasviðs Háskóla Íslands.

Efnisyfirlit

Stofnun fræðasetra Háskóla Íslands.....	5
Háskóla­setur Snæfellsness	6
Rannsókn­a- og fræðasetur Háskóla Íslands á Vestfjörðum	7
Rannsókn­a- og fræðasetur Háskóla Íslands á Norðurlandi vestra	8
Rannsókn­a- og fræðasetur Háskóla Íslands á Norðausturlandi	10
Rannsókn­a- og fræðasetur Háskóla Íslands á Austurlandi	11
Fræðasetrið á Hornafirði.....	11
Rannsókn­a- og fræðasetur Háskóla Íslands á Suðurlandi	13
Háskóla­setur Suðurnesja	14

Stofnun fræðasetra Háskóla Íslands

Stofnun fræðasetra Háskóla Íslands er vettvangur samstarfs Háskólans við sveitarfélög, stofnanir, fyrirtæki, félagasamtök og einstaklinga á landsbyggðinni. Stofnunin byggist á rannsókn- og fræðasetrum Háskóla Íslands um allt land og heyrir beint undir Háskólaráð. Markmið stofnunarinnar er að efla rannsóknir Háskóla Íslands á landsbyggðinni, styrkja tengsl Háskólans við atvinnu- og þjóðlíf, og auka möguleika almennings til menntunar.

Átta rannsókn- og fræðasetur voru starfrækt allt árið 2010: á Hornafirði, Suðurlandi, Suðurnesjum, Snæfellsnesi, Vestfjörðum, Norðurlandi vestra og Norðausturlandi. Á Austurlandi var engin starfsemi síðustu mánuði ársins.

Setrin eru öll faglega sjálfstæðar einingar og tengjast rannsóknir þeirra sérstökum aðstæðum á hverju svæði. Þrjú megin áherslusvið eru þó áberandi: Umhverfissrannsóknir og landnýting, rannsóknir í ferðamálum og rannsóknir á lífríki hafsins. Árið 2010 var fyrsta heila starfsár setursins á Skagaströnd þar sem áhersla er lögð á rannsóknir á sviði hugvísinda. Allt eru þetta rannsóknasvið sem mikill áhugi er á um allt land og gefa tilefni til samstarfs milli setranna og við Háskóla Íslands í Reykjavík.

Ársverk voru rúmlega 19 hjá Stofnun fræðasetra á árinu og starfsmenn um 30, þar af 14 í starfi allt árið, auk þess sem fjöldi meistara- og doktorsnema nýtti aðstöðu á setrunum.

Forstöðumaður Stofnunar fræðasetra Háskóla Íslands og stjórnarformaður er dr. Rögnvaldur Ólafsson. Þrír verkefnisstjórar hjá Rannsóknþjónustu Háskóla Íslands, Birna Gunnarsdóttir, Ásta Sif Erlingsdóttir og Úlfar Gíslason, önnuðust stjórnsýslustörf og fjármálaumsjón fyrir stofnunina, auk vinnu við vefsíður. Samtals nam vinnuframlag þeirra u.þ.b. einu ársverki.

Stjórn stofnunarinnar er auk stjórnarformanns skipuð þeim Erlu Björk Ólafsdóttur framkvæmdastjóra Varar sjávarrannsóknarseturs við Breiðafjörð, Hreini Haraldssyni vegamálastjóra, Jörundi Svavarssyni prófessor við HÍ og Rannveigu Ólafsdóttur dósent við HÍ. Reglum stofnunarinnar var breytt á árinu til samræmis við reglur annarra stofnana Háskólans og setrin öll færð beint undir stjórn Stofnunar fræðasetra en áður hafði hvert setur haft sérstaka stjórn. **Ársfundur Stofnunar fræðasetra** var haldinn í Nýheimum á Höfn í Hornafirði 27. september. Yfirskrift ársfundarins var „Framtíðin í fámenni“ og sóttu hann um fimmtíu manns. Kristín Ingólfssdóttir rektor Háskóla Íslands flutti setningarávarp. Sjö framsöguerindi sem tengdust yfirskrift fundarins voru flutt og síðar útvarpað hjá Ríkisútvarpinu. Fundarstjóri var Eyjólfur Guðmundsson skólameistari Framhaldsskólans í Austur-Skaftafellssýslu.

Vísindavaka RANNÍS var haldin í september eins og undanfarin ár. Fulltrúar setursins á Suðurnesjum kynntu rannsóknir á grjótkrabba og öðrum sjávardýrum í Hafnarhúsinu í Reykjavík, auk þess sem setrin á Húsavík, Höfn í Hornafirði, Skagaströnd og Sandgerði buðu heimamönnum á hverjum stað til vísindakaffis og kynntu starfsemi sína.

Háskólasetur Snæfellsness

Háskólasetur Snæfellsness tók til starfa í apríl 2006. Setrið er til húsa að Hafnargötu 3 í Stykkishólmi, en hefur auk þess aðgang að rannsóknastofum fyrir grófvinnu og sameindalíffræði og afnot af íbúð fyrir gestafræðimenn í samstarfi við Náttúrustofu Snæfellsnes og Stykkishólmsbæ. Forstöðumaður er dr. Jón Einar Jónsson dýravistfræðingur.

Rannsóknir á vegum setursins snúast einkum um stofn- og varpvistfræði fugla. Æðarfugl hefur verið aðalviðfangsefni rannsóknasetursins, enda æðarvörp hvergi fleiri en við Breiðafjörð. Við rannsóknirnar nýtast m.a. gögn sem æðarbændur hafa safnað og veitt aðgang að. Æðarungar hafa verið taldir árlega í Breiðafirði frá 2007. Veturinn 2009-2010 hófust talningar sem meta kynja- og aldurshlutföll æðarfugls á Suðvesturlandi og Snæfellsnesi, en þessar tölur eru mikilvægar vísitölur á ástand æðarstofnsins. Annað fastaverkefni er stofnvistfræði dílaskarfs, einkum árlegt mat á fjölda hreiðra og aldurshlutföllum. Rannsóknir á skarfi eru unnar í samstarfi við Arnþór Garðarsson prófessor emeritus við HÍ.

Una Kristín Pétursdóttir var starfsmaður allt árið, að mestu í hlutastarfi, og vann einkum að verkefnum sem tengjast talningu á æðarfugli.

Tveir doktorsnemar stunda nám í tengslum við setrið, Þórður Örn Kristjánsson og Freydís Vigfúsdóttir, og unnu þau að gagnaöflun sumarið 2010. Bæði eru langt komin með doktorsrannsóknir sínar og stefna á útskrift 2012, Þórður Örn frá Háskóla Íslands og Freydís frá University of East Anglia í Englandi.

Nýsköpunarsjóður námsmanna styrkti tvo líffræðinema við Háskólann til starfa við setrið sumarið 2010 og unnu þau við rannsóknir á lunda og kríu. Þá tók setrið þátt í verkefni með Vör Sjávarrannsóknarsetri þar sem nemi við Fjölbrautaskóla Snæfellinga vann tilraunaverkefni um veiðar á marhnúti, sprettfiski, marflóm og kræklingi með styrk úr AVS sjóðnum.

Forstöðumaður tók þátt í vinnustofu 26 sérfræðinga frá Norðurlöndum um samstarf um rannsóknir á vatnafuglum og loftlagsbreytingum (NOWAC) og hélt fyrirlestur um rannsóknir sínar. Samstarfið er styrkt af NordForsk og komu þáttakendur frá Íslandi, Svíþjóð, Finnlandi og Danmörku. Rædd voru ýmis málefni er varða vernd og nýtingu andfugla á Norðurlöndum, m.a. möguleg áhrif loftslagsbreytinga á andarstofna í Norður-Evrópu. Ráðstefna um viðfangsefnið verður haldin á Íslandi 2013 og á forstöðumaður sæti í undirbúningsnefnd hennar. Þá kynnti Freydís Vigfúsdóttir, doktorsnemi, rannsóknir sínar á ráðstefnum í Kanada, Portúgal og Bretlandi.

Setrið stóð fyrir fimm opnum fyrirlesturum í Ráðhúsi Stykkishólms í samstarfi við Náttúrustofu Vesturlands. Gestafyrirlesarar fjölluðu um þorsk, skötusel, landgræðslu, vistvæn innkaup og botndýr í Breiðafirði.

Setrið tekur þátt í verkefninu W23 ásamt Náttúrustofu Vesturlands, Vör Sjávarrannsóknarsetri við Breiðafjörð, Þjóðgarðinum Snæfellsjökli og útibúi Hafrannsóknastofnunar í Ólafsvík. Markmið verkefnisins er að efla rannsóknir, fjölga rannsóknánámsnemum, auka sýnileika og styrkja rannsóknahverfið á Snæfellsnesi.

Forstöðumaður kenndi hluta fuglafræðinámskeiðs á vormisseri og hluta dýrafræðinámskeiðs á haustmisseri við HÍ. Hann var jafnframt leiðbeinandi eins doktorsnema og tveggja BS nema.

Tvær greinar eftir forstöðumann birtust í ritrýndum tímaritum. Forstöðumaður og nemar við setrið héldu fyrirlestra á tveimur ráðstefnum erlendis og voru með veggspjöld á þremur erlendum ráðstefnum auk fyrirlestra og erinda innanlands. Tvær BS ritgerðir sem unnar voru undir leiðsögn forstöðumanns voru lagðar fram á árinu, önnur við HÍ og hin við Landbúnaðarháskóla Íslands.

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Vestfjörðum

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Vestfjörðum tók til starfa síðla árs 2007. Setrið er til húsa að Aðalstræti 21 í Bolungarvík en þar eru einnig Náttúrustofa Vestfjarða og Fornleifavernd ríkisins með embætti minjavarðar Vestfjarða. Setrið hefur góða aðstöðu til að taka á móti vísindamönnum og nemendum ásamt rannsóknastofu fyrir vistfræði- og arfgerðagreiningar og búratilraunir á smáfiskum. Einnig er setrið með starfsstöð á Patreksfirði. Forstöðumaður rannsókn- og fræðasetursins er dr. Guðbjörg Ásta Ólafsdóttir líffræðingur.

Á vegum setursins eru stundaðar fjölbreyttar rannsóknir tengdar náttúru, menningu og samfélagi. Rannsóknastarfið er að talsverðu leyti byggt á starfi rannsóknanema. Einn doktorsnemi við Háskóla Íslands, Guðmundur Smári Gunnarsson vinnur að doktorsverkefni sínu undir leiðsögn forstöðumanns setursins. Sex meistaranemar unnu verkefni sín við setrið, fjórir þeirra útskrifuðust á árinu. Þá höfðu fjórir aðrir háskólanemar aðstöðu við setrið um skemmri tíma.

Stærstu rannsóknaverkefni setursins á árinu 2010 voru á sviði þróunarvistfræði fiska og ferðaþjónustu á Vestfjörðum. Rannsóknarverkefninu „líkön um stofnaaðskilnað innan vatna“ sem styrkt var til þriggja ára af Rannsóknasjóði Íslands lauk í árslok. Niðurstöður verkefnisins sýna hvernig fjöldi þátta, m.a. botngerð, sníkjudýrasamfélög og félagsmótun, virkar saman við þróun breytileika innan fiskistofna. Haldið var áfram að byggja upp rannsóknir á vistfræði og þróunarvistfræði nytjastofna með áherslu á þorskseiði. Þessar rannsóknir hafa verið styrktar af Verkefnasjóði sjávarútvegsráðuneytisins síðastliðin tvö ár og hafa þegar skilað mikilvægum niðurstöðum um búsvæði, samkeppni og fæðunám þorskseiða og hvernig þessir þættir stuðla að uppkomu seiðanna.

Á sviði ferðamála var haldið áfram að kanna ferðir og viðhorf ferðamanna á Vestfjörðum, en setrið hefur séð um framkvæmd þeirrar könnunar frá 2008. Þá var unnin áhugaverð rannsókn á sjávaltengdri ferðaþjónustu á Vestfjörðum þar sem kannað var mikilvægi sjávar og strandar í ímynd Vestfjarða sem ferðamannastaðar. Niðurstöðurnar sýna almennt jákvæða og sjávaltengda ímynd en benda jafnframt til misræmis á milli þeirrar ímyndar sem ferðaþjónustuaðilar telja svæðið hafa og hinnar sem ferðamennirnir er heimsækja svæðið hafa.

Forstöðumaður var eini starfsmaðurinn í fullu starfi allt árið en við starfsstöðina á Patreksfirði störfuðu tveir ferðamálafræðingar, Alda Davíðsdóttir í þrjá mánuði og Íris Hrund Halldórsdóttir sex mánuði. Fullt starf verkefnisstjóra á Patreksfirði var auglýst til umsóknar seint á árinu og var dr. Ragnar Edvardsson fornleifafræðingur ráðinn.

Rannsókn- og fræðasetrið tekur þátt í fjölmörgum samstarfsverkefnum. Rannsókn á uppeldisstöðvum þorskseiða er unnin í samstarfi við Hafrannsóknastofnun, Háskólann á Hólum, Líffræðistofnun Háskóla Íslands og EAWAG rannsóknastofnunina í Sviss. Hólaskóli og Líffræðistofnun HÍ taka einnig þátt í verkefninu Reynslulíkön um stofnaaðskilnað, ásamt háskólanum í Jvaskyla í Finnlandi, og Hólaskóli og IceCod ehf. eru samstarfsaðilar í rannsókn á áhrifum sjálfsráns á atferli og vöxt þorskseiða. Meðal annarra samstarfsaðila má nefna Náttúrustofu Vestfjarða, Atvinnuþróunarfélag Vestfjarða, Ferðamálasamtök Vestfjarða, og Markaðsstofu Vestfjarða. Þá tekur setrið þátt í verkefninu WildNorth ásamt fjölmörgum aðilum hérlandis, á Grænlandi, Færeyjum og í Noregi.

Forstöðumaður annaðist umsjón með námskeiðinu Coastal and Marine Ecology fyrir Háskólasetur Vestfjarða á Ísafirði / Háskólann á Akureyri. Hún var jafnframt aðalleiðbeinandi eins doktorsnema og fimm meistaranema, fjórir þeirra skiluðu á árinu MS ritgerðum sem unnar voru við setrið undir leiðsögn forstöðumanns.

Ein ritýnd grein eftir forstöðumann birtist á árinu og einn bókarkafli. Hún og aðrir starfsmenn og nemendur við setrið voru höfundar 7 fræðilegra skýrslna, auk þess sem 3 fræðilegir fyrirlestrar voru haldnir og eitt veggspjald kynnt á ráðstefnum.

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Norðurlandi vestra

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Norðurlandi vestra tók til starfa árið 2009. Meginviðfangsefni þess er sagnfræðirannsóknir og er það fyrsta rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands sem sérhæfir sig í rannsóknum á sviði hugvísinda. Setrið er til húsa að Einbúastíg á Skagaströnd þar sem einnig er annar rekstur tengdur rannsóknum, menningarstarfsemi og stjórnsýslu svæðisins. Setrið var formlega opnað við

hátíðlega athöfn í apríl. Katrín Jakobsdóttir menntamálaráðherra og Kristín Ingólfssdóttir rektor Háskóla Íslands fluttu ávörp við opnunina. Þá færðu Anna Agnarsdóttir, prófessor og forseti Sögufélags, og Eggert Þór Bernharðsson, deildarforseti sagnfræði- og heimspekideildar, setrinu bókagjafir frá Sögufélagi og Sagnfræðistofnun HÍ.

Forstöðumaður setursins á Skagaströnd er dr.phil. Lára Magnúsardóttir sagnfræðingur. Auk hennar starfaði Soffía Guðný Guðmundsdóttir sem verkefnisstjóri við setrið í fjóra mánuði á árinu.

Árið 2010 var fyrsta heila starfsár setursins. Auk rannsókna á sviði réttarsögu og menningartengdrar ferðaþjónustu var unnið að verkefnum á sviði munnlegrar sögu í samvinnu við Miðstöð munnlegrar sögu, fræðastofnanir, félög og fyrirtæki í Húnaþingi vestra. Setrið er fulltrúi Háskóla Íslands í samstarfi um stofnun rannsóknarseturs um vestnorræna sögu, í samvinnu við Fróðskapasetrið í Færeyjum, Þjóðminja- og þjóðskjalasafns Grænlands og fleiri aðila, íslenska, danska og norska.

Rannsóknasetrið hefur unnið í góðu samstarfi við sveitarfélagið Skagaströnd og atvinnufulltrúa á svæðinu. Það tekur þátt í starfi setra- og safna í Húnavatnssýslum og hefur unnið óformlega að verkefnum með Byggðasafni Strandamanna og Húnvetninga á Reykjum í Hrutafirði, sem hefur meðal annars skilað því styrkveitingum til verkefna. Rannsóknasetrið hafði frumkvæði að samstarfsverkefni um skráningu og varðveislu hljóðheimilda og sótti samstarfshópurinn um verkefnisstyrk til Rannís, en þótt hann hafi ekki fengist náðust styrkir annarstaðar til að undirbúa stærra verkefni. Verkefnið fer fram á Hvammstanga og verður bæði fræðilegt og hagnýtt.

Rannsóknir á sögu og menningu í tengslum við menningartengda ferðaþjónustu eru enn í mótun og var unnið að undirbúningi þeirra á árinu, m.a. sótti forstöðumaður alþjóðlega ráðstefnu um málefnið. Markmiðið verður meðal annars að safna gögnum sem nýta má við skipulag, ákvarðanir og verkefnispróun. Forstöðumaður hefur kynnt sér málefnið víða og talað um það á alþjóðlegri ráðstefnu.

Forstöðumaður er þátttakandi í samnorrænu réttarsöguverkefni REUNA og hélt á árinu erindi á alþjóðlegri ráðstefnu Samtaka um evrópskra samanburðarréttarsögu, á málþingi um réttarsögu á vegum Háskólans í Björgvin og í boði réttarsögudeildar Nottinghamháskóla.

Setrið stóð fyrir tveimur ráðstefnum á Skagaströnd á árinu. Hin fyrri var haldin í tengslum við formlega opnun setursins í maí undir yfirskriftinni Nokkur brot úr sögu samskipta Íslands við erlend ríki. Hin síðari „Framtíð Jóns Sigurðssonar – Karlar á stalli og ímyndasköpun“ var haldin í september. Báðar ráðstefnur voru vel sóttar, bæði af heimamönnum og aðkomufólki. Þá hélt Karl Aspelund sem stundar doktorsnám í Bandaríkjunum opinn fyrirlestur á vegum setursins, „Norðlendingar standa í þessu öllum framar...“ í júní. Setrið tók þátt í Vísindavöku Rannís með kynningunni „Mikilvægi munnlegrar sögu“ á vísindakaffi í september. Viðburðirnir vöktu athygli og voru allir vel sóttir.

Fjölskylda Halldórs Bjarnasonar sagnfræðings sem lést árið 2009 færði setrinu sagnfræðibókasafn hans að gjöf, en í því eru meira en 3000 titlar. Safnið verður skráð í Gegni og sett upp á Skagaströnd þar sem það verður hluti af starfsemi rannsókna- og fræðasetursins en einnig opið til notkunar á staðnum fyrir fræðimenn og almenning.

Ein ritýnd grein eftir forstöðumann birtist á árinu, auk þess sem hún hélt fimm fræðilega fyrirlestra og fjögur erindi. Þá birtist ein grein eftir forstöðumann í dagblaði. Mikil umfjöllun var um setrið og starfsemi þess í fjölmiðlum í tengslum við opunarhátíð og aðra viðburði á árinu.

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Norðausturlandi

Starfsemi Rannsókn- og fræðaseturs HÍ á Norðausturlandi hófst 2007. Setrið er til húsa að Hafnarstétt 3 á Húsavík, þar eru einnig Þekkingarnet Þingeyinga og Náttúrustofa Norðausturlands sem setrið á gott samstarf við. Setrið sérhæfir sig í rannsóknum á sjávarspendýrum, einkum hvölum.

Forstöðumaður rannsókn- og fræðasetursins á Húsavík er dr. Marianne H. Rasmussen líffræðingur og sérfræðingur í sjávarspendýrum. Edda Elísabet Magnúsdóttir vann að doktorsverkefni sínu við setrið í rúmlega 80% stöðugildi. Fredrik Christiansen og Maria Iversen stunda einnig doktorsrannsóknir undir leiðsögn forstöðumanns setursins, og einn meistaranemi lauk námi undir handleiðslu hennar á árinu.

Eins og nokkur undanfarin ár tók dr. Marianne H. Rasmussen þátt í rannsóknaverkefni um líffræði grænlandssléttbaka við Diskó eyju við vesturstönd Grænlands sem Náttúrufræðistofnun Grænlands stýrir. Verkefnið er styrkt af danska umhverfisráðuneytinu. Forstöðumaður tók einnig þátt í talningu náhvala við norðvesturströnd Grænlands.

Unið var að greiningu talningargagna úr Trans-North-Atlantic Sighting Surveys sem framkvæmdar voru sumarið 2007 í samstarfi við Hafrannsóknastofnun.

Rannsókn- og fræðasetrið hefur safnað hljóðupptökum úr Skjálfaflóa á um 2ja ára tímabili og verða gögnin nýtt til að greina viðveru ólíkra hvalategunda á NA-horni landsins sem og ólíka hljóðmyndun þeirra. Upptökunum er safnað með sérhæfðum neðansjárhljóðupptökutækjum. Kvikmyndatökulið frá Englandi fylgdist með þegar gögn voru sótt í tækin í sumar og verður efnið sýnt í þætti hjá breska ríkissjónvarpinu BBC. Setrið eignaðist mikilvægan rannsóknabúnað á árinu, tvo nýja hljóðnema sem keyptir voru fyrir styrkjafé og munu koma að miklu gagni við fjölbreytt verkefni.

Edda Elísabet, doktorsnemi við setrið, hlaut styrk til þriggja mánaða námsdvalar í Bandaríkjunum þar sem hún naut leiðsagnar sérfræðinga í greiningu á hvalahljóðum. Hún hélt fyrirlestur um rannsóknir sínar á ráðstefnu The Acoustical Society of America í Baltimore þar sem saman voru komnir helstu sérfræðingar heims í greiningu á hljóðum dýra.

Á vegum setursins er mikil samvinna við erlenda háskóla og stofnanir. Rannsóknahópur frá St. Andrews Háskóla í Skotlandi dvaldi við setrið í þrjár vikur í sumar og vann að fjölbreyttri gagnaöflun í Skjálfaflóa. Rannsókn- og fræðasetrið hefur aðgang að öllum gögnum sem aflað var og munu þau nýtast í rannsóknaverkefnum setursins.

Marianne H. Rasmussen skipulagði vinnufund 30 sérfræðinga um blettahnýðinga á fundi European Cetacean Annual Society í Stralsund í Þýskalandi þar sem hún hélt einnig fyrirlestur. Þá var hún gestafyrirlesari við háskólann í Tübingen í Þýskalandi og hélt fyrirlestur

á ráðstefnunni Dansk havpattedyr symposium, auk fyrirlestra innanlands. Fjórar greinar eftir forstöðumann birtust í alþjóðlegum tímaritum.

Fimm starfsmenn frá Kanada og Bandaríkjunum komu til liðs við Rannsókn- og fræðasetrið í júní og aðstoðuðu við gagnaöflun frá hvalaskoðunarbátum og úr Húsavíkurvita. Þau stefna öll á framhaldsnám í líffræði og vinna undir leiðsögn starfsmanna að sjálfstæðum rannsóknaverkefnum sem tengjast viðfangsefnum setursins. Tveir franskir meistaranemar bættust í hópinn síðla sumars og ljúka 6 mánaða rannsóknatengdu starfsnámi við setrið í febrúar 2011. Á þeim þremur árum sem Rannsókn- og fræðasetrið hefur verið starfrækt hefur miklum og fjölbreyttum gögnum verið safnað og því kærkomið að fá nemendur til aðstoðar.

Setrið tekur þátt í norrænu samstarfsverkefni, The Wild North, þar sem gögn sem safnað er úr Húsavíkurvita og frá hvalaskoðunarbátunum eru nýtt, m.a. verður hægt að byggja á þeim við gerð leiðbeininga um siglingar hvalaskoðunarbáta í grennd við hvali.

Þá hefur setrið fundað með talsmanni samtakanna International Fund of Animal Welfare (IFAW) á Íslandi þar sem ræddar voru tillögur að aukinni fræðslu til almennings um lífnaðarhætti hvala við Ísland og rannsóknirnar sem stundaðar eru við setrið.

Fjórar greinar eftir forstöðumann birtust í ritrýndum tímaritum á árinu, sex erindi voru flutt á alþjóðlegum ráðstefnum og þrjú hérlendis. Ein meistarařitgerð sem unnin var undir leiðsögn forstöðumanns var lögð fram við HÍ á árinu.

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Austurlandi

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Egilsstöðum hóf starfsemi árið 2008. Dr.Valdirmar Briem sálfræðingur gegndi starfi forstöðumanns frá hausti 2009 þar til setrið var lagt niður um mitt ár 2010. Tinna Kristbjörg Halldórsdóttir félagsfræðingur var í 20% starfi hjá setrinu í hálf ár. Vinnuhópur um starfsemi Háskóla Íslands á Austurlandi er að störfum.

Fræðasetrið á Hornafirði

Fræðasetrið á Hornafirði var stofnað 30. nóvember 2001. Meginhlutverk þess er að auka þekkingu á umhverfi, náttúrufari, menningu og samfélagi á Suðausturlandi, bæði með sjálfstæðum rannsóknum og með því að veita fræðimönnum og nemendum aðstöðu til rannsókn- og fræðastarfs. Fræðasetrið er til húsa í þekkingarmiðstöðinni Nýheimum á Höfn og tekur virkan þátt í fjölbreyttri starfsemi sem þar á sér stað.

Setrið hefur unnið að margvíslegum verkefnum fyrir Sveitarfélagið Hornafjörð, klasana Ríki Vatnajökuls og Frið og frumkrafta, Vatnajökulspjóðgarð og fleiri aðila.

Forstöðumaður fræðasetursins er dr. Þorvarður Árnason, umhverfis- og náttúrufræðingur. Auk hans störfuðu árið 2010 fjórir fastráðnir starfsmenn við setrið (í 3,5 stöðugildum), í aðalstarfsstöðinni á Höfn: Soffía Auður Birgisdóttir bókmenntafræðingur í stöðu sérfræðings og verkefnisstjórnir Sigrún Inga Sigurgeirsdóttir og Sandra Björg Stefánsdóttir. Ingibjörg Eiríksdóttir starfaði sem verkefnisstjóri í starfsstöðinni á Kirkjubæjarklaustri en hún var lögð niður í árslok 2010. Doktorsnemar í verkefnum sem tengjast fræðasetrinu eða sérfræðingum þess voru tveir en meistaranemar átta, þar af tveir með aðsetur í Nýheimum. Tveir ofangreindra meistaranema útskrifuðust árið 2010.

Meginviðfangsefni fræðasetursins á Hornafirði eru annars vegar rannsóknir á sviði umhverfismála og náttúruverndar (m.a. rannsóknir á landslagi og um stjórnun friðlýstra svæða) og hins vegar rannsókn- og þróunarverkefni sem varða sjálfbæra ferðaþjónustu og margvíslega nýsköpun í ferðaþjónustu í dreifðum byggðum (t.d. vetrarferðaþjónustu, fræðandi ferðaþjónustu, matarferðaþjónustu og ævintýraferðaþjónustu). Við setrið eru einnig stundaðar rannsóknir á bókmenntum og listum og þar hafa enn fremur verið unnin verkefni í landfræði, jöklafræði og þjóðfræði. Ekki fer fram skipulögð kennsla á vegum fræðasetursins en það hefur þó reglulega staðið fyrir vettvangsnámskeiðum í samvinnu við ýmis svið og námsbrautir Háskóla Íslands og aðrar háskólastofnanir. Sérfræðingar fræðasetursins sinna jafnframt stundakennslu við Háskóla Íslands og annast leiðbeiningu meistara- og doktorsnema.

Viðamestu verkefni fræðasetursins árið 2010 voru: (a) *Northern Environmental Education Development project* (NEED), samstarfsverkefni með stofnunum í Finnlandi, Noregi og Írlandi um þróun umhverfismenntar og fræðandi ferðaþjónustu í tengslum við friðlýst svæði; (b) lokafrágangur tillagna að verndaráætlunum fyrir tvö af fjórum rekstrarsvæðum Vatnajökulspjóðgarðs; og (c) rannsókn á viðhorfum ferðamanna til vetrarferðaþjónustu á Suðausturlandi. Meðal annarra verkefna má nefna rannsóknir á höfundarverki Þórbergs Þórðarsonar, rannsóknir sem varða mat á sjálfbærni staðbundinnar matvælaframleiðslu, undirbúningur íbúðinga á Hornafirði, og viðhorfskönnun á meðal hluthafa í Ríki Vatnajökuls ehf., ferðaþjónustu-, matvæla- og menningarklasa Hornafjarðar.

Árið 2010 var haldið eitt vettvangsnámskeið við fræðasetrið fyrir íslenska nemendur. Setrið hafði einnig milligöngu um komu tveggja erlendra námshópa til Hornafjarðar og annaðist kennslu fyrir annan þeirra að hluta. Forstöðumaður annaðist stundakennslu í þremur námskeiðum, þar af einu hjá Listaháskóla Íslands. Haldnar voru þrjár ráðstefnur og tvö málþing á vegum fræðasetursins eða í samstarfi við það á árinu auk þess sem það tók þátt í skipulagningu á alþjóðlegri ráðstefnu *APEX: Arctic paleoclimate proxies and chronologies* sem haldin var á Höfn. Forstöðumaður setursins flutti fyrirlestra á þremur erlendum og fimm innlendum ráðstefnum á árinu, auk fjölmarga smærri erinda. Hann var einnig andmælandi í doktorsvörn við Háskóla Íslands. Útgáfa fræðasetursins, starfsmanna eða nemenda á þess vegum árið 2010 var eftirfarandi: Bækur (1), ritrýndir bókarkafar (3), ritrýndar greinar (1), ritdómar (2), þýðingar (1), meistararitgerðir (2), útgefna skýrslur (2) og aðrar skýrslur (4).

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Suðurlandi

Rannsókn- og fræðasetur Háskóla Íslands á Suðurlandi var stofnað vorið 2009. Setrinu er ætlað að stunda rannsóknir sem auka þekkingu á hvers konar landnotkun og hefur það verið nefnt Landnotkunarsetur í daglegu tali. Aðsetur þess eru í Glaðheimum við Tryggvagötu 36 á Selfossi þar sem það deilir húsnæði með Háskólafélagi Suðurlands og Fræðsluneti Suðurlands, og í höfuðstöðvum Landgræðslu Ríkisins í Gunnarsholti á Rangárvöllum.

Dr. Tómas Grétar Gunnarsson vistfræðingur er forstöðumaður setursins og eini fastráðni starfsmaður þess árið 2010. Vigfús Eyjólfsson vann í hlutastarfi við setrið við uppbyggingu og umsjá gagnagrunna. José Alves nýdoktor starfaði við setrið sumarið 2010 en hann er fjármagnaður af breska rannsóknaráðinu og starfar við University of East Anglia.

Rannsóknir í vistfræði hafa verið fyrirferðarmiklar í starfsemi setursins og áhersla lögð á vöktun líffræðilegrar fjölbreytni. Í samvinnu við vísindamenn við University of East Anglia og British Trust of Ornithology í Bretlandi var unnið að rannsókn á tengslum landbúnaðar og búsvæða á láglandi við líffræðilega fjölbreytni. Gagnaöflun hófst 2009 og er stefnt að því að ljúka henni 2011. Setrið vann með Landgræðslu ríkisins að rannsóknum á áhrifum uppgræðslu á líffræðilega fjölbreytni, og hófust rannsóknir á áhrifum lúpínu á dýralíf árið 2010.

Við setrið eru stundaðar fjölbreyttar rannsóknir á fuglum, jafnt fræðilegar rannsóknir og þær sem tengjast nytjum og landnotkun.

Á árinu hófst vinna við verkefni sem miðar að því að lýsa og greina eðli og umfang landbreytinga frá 1900 til okkar tíma. Til að byrja með verður lögð áhersla á Suðurland þar sem landbreytingar hafa verið hraðar, m.a. með aukinni frístundabyggð, iðnaði og breyttu búsetumynstri í sveitum. Rannsóknin miðar að því að greina landbreytingar á magnbundinn hátt, þá drifkrafta sem ráða hraða og eðli landbreytinga og afla upplýsinga sem geta nýst við stjórnun landnotkunar.

Tveir doktorsnemar vinna að rannsóknaverkefnum í tengslum við setrið og fimm meistaranemar. Þá leiðbeindi forstöðumaður þremur BS nemum og luku tveir þeirra prófi á árinu.

Í janúar héldu setrið og Háskólafélag Suðurlands ráðstefnu á Selfossi um landnotkun. Margir af helstu sérfræðingum landsins á því sviði héldu yfirlitserindi og Svandís Svavarsdóttir umhverfisráðherra flutti setningarávarp. Á annað hundrað manns sótti ráðstefnuna og komu gestir víða að.

Rannsókn- og fræðasetrið á í samstarfið við fræðimenn frá ýmsum Evrópulöndum, m.a. University of East Anglia, Cambridge háskóla og British Trust for Ornithology í Bretlandi. Helstu samstarfsaðilar innanlands eru Háskólafélag Suðurlands, Landgræðsla Ríkisins og Háskólasetur Snæfellsness.

Forstöðumaður setursins er umsjónarmaður fuglafræðikennslu við Háskóla Íslands og kenndi fuglafræðinámskeið á vorönn og kom að kennslu í ferðamálafræði við HÍ.

Af öðrum verkefnum má nefna að forstöðumaður setursins leiðir ásamt fleirum vinnu klasans „Fuglar á Suðurlandi“ sem ætlað er að efla fuglatengda ferðaþjónustu, en Suðurland býður upp á mikla möguleika á því sviði. Þá á forstöðumaður sæti í vinnuhópi um að efla starfssemi Kirkjubæjarstofu á Kirkjubæjarklaustri.

Þrjár greinar eftir forstöðumann birtust í ritrýndum tímaritum á árinu og hann hélt þrjá fyrirlestra á ráðstefnum erlendis, í Portúgal og Brasilíu. Á vegum setursins voru þrjú veggspjöld á ráðstefnum erlendis.

Háskólasetur Suðurnesja

Háskólasetur Suðurnesja var stofnað árið 2004 og er til húsa að Garðvegi 1 í Sandgerði.

Við Háskólasetrið eru stundaðar margvíslegar rannsóknir sem tengjast lífríki sjávar og fuglum. Sérstök áhersla er á rannsóknir á áhrifum mengandi efna á sjávarlífverur.

Forstöðumaður setursins er dr. Halldór Pálmar Halldórsson sjávarlíffræðingur og var hann eini fastráðni starfsmaðurinn 2010. Óskar Sindri Gíslason var verkefnaráðinn en hann lauk meistaraprófi við setrið 2009. Fannar Þeyr Guðmundsson og Marinó Fannar Pálsson unnu áfram að meistaraverkefnum sínum við setrið og í samvinnu við Náttúrustofu Reykjaness (NR) höfðu doktorsneminn Gunnar Þór Hallgrímsson og Sigríður Kristinsdóttir starfsmaður NR aðstöðu við setrið, auk sérfræðinga frá Líffræðistofnun HÍ.

Setrið samnýtir aðstöðuna að Garðvegi 1 með Náttúrustofu Reykjaness, Botndýrastöðinni og Fræðasetrinu í Sandgerði. Sandgerðisbær hefur staðið myndarlega að uppbyggingu og rekstri þessara stofnana frá upphafi og eru ýmis rannsóknaverkefni unnin í góðri samvinnu við þær. Stofnað var til samstarfs við tvö fyrirtæki í Sandgerði, Slægingarþjónustu Suðurnesja ehf. og MC09 ehf. á sviði krabbavinnslu og rannsókna. Þá safnaði setrið áfram

svömpum og öðrum botnföstum sjávarhryggleysingjum í samstarfi við Sesselju Ómarsdóttur hjá Lyfjafræðideild HÍ.

Helstu verkefni á árinu 2010 voru áframhaldandi rannsóknir á hinum nýja landnema grjótkrabba (styrktar af sjávarútvegsráðuneytinu), þátttaka í alþjóðlega verkefninu ICON (Integrated Assessment of Contaminant Impacts on the North Sea) þar sem áhrif mengandi efna á krækling og flundru eru rannsökuð með beitingu ýmissa bíomarkera, og kortlagning fjara á Reykjanesi í samvinnu við NR. Forstöðumaður setursins var í vinnuhópi á vegum Alþjóða hafrannsóknaráðsins um líffræðileg áhrif mengandi efna. Líkt og undanfarin ár fóru fram rannsóknir á frumulíffræði kúfkelja í tengslum við öldrun en sjórinn sem tilraunastofan að Garðvegi 1 hefur aðgang að er einstaklega hentugur fyrir slíkar rannsóknir vegna

hreinleika hans. Við þær rannsóknir dvöldu fjórir þýskir vísindamenn á setrinu í rúmar tvær vikur.

Setrið stóð að skipulagningu alþjóðlegrar ráðstefnu um djúpsjávarlíffræði í júní. Rúmlega 300 manns frá 18 löndum sóttu ráðstefnuna og tókst hún afar vel í alla staði. Ráðstefnugestum var boðið til Sandgerðis þar sem forstöðumaður setursins kynnti starfsemina. Í tengslum við ráðstefnuna voru haldnir vinnufundir á setrinu þar sem vísindamenn nýttu sér aðstöðuna og dvöldu á staðnum í allt að viku. Einnig stóð setrið fyrir fimm daga vinnufundi með innlendum og erlendum vísindamönnum í tengslum við fyrirhugaðan leiðangur þýska rannsóknaskipsins Meteor til Íslands 2011.

Smærri verkefni á sviði sjávarlíffræði voru einnig unnin á árinu í samstarfi við innlenda og erlenda aðila, auk verkefna á rannsóknabátnum Sæmundi fróða RE en forstöðumaður setursins er skipstjóri og umsjónarmaður bátsins.

Forstöðumaður sá um hluta verklegar kennslu í eiturefnavistfræði við líffræðiskor HÍ og fór kennslan fram á setrinu. Hann kenndi einnig hluta sjávarvistfræðinámskeiðs í Haf- og strandsvæðastjórnun hjá Háskólasetri Vestfjarða á Ísafirði. Í samvinnu með NR tók setrið þátt í kennslu í vistfræði við Fjölbautaskóla Suðurnesja.

Framhaldsnemar í alþjóðlegu námskeiði í fiskavistfræði á vegum Guðrúnar Marteinsdóttur prófessors við HÍ dvöldu við setrið í þrjú daga, og 20 nemar og kennarar frá Køge Gymnasium dvöldu á setrinu í eina viku og unnu verkefni undir handleiðslu forstöðumanns.

Á Háskólasetrinu er sýningin Heimskautin heilla, sem fjallar um líf og störf franska landkönnuðarins Jean-Baptiste Charcot sem fórst 1936 með rannsóknaskipinu Pourquoi pas? Sýningin er samstarfsverkefni sveitarfélagsins og Háskólasetursins.

Setrið tók þátt í Vísindavöku Rannís í Hafnarhúsinu í Reykjavík fyrir hönd Stofnunar fræðasetra, stóð fyrir Vísindakaffi Rannís í Sandgerði, tók þátt í Náttúruviku á Suðurnesjum, þar sem m.a. voru sýnd lifandi dýr í sjávarbúrum og tók á móti líffræðinemum við HÍ í árlegri vísindaferð þeirra til Sandgerðis. Rannsóknir setursins á grjótkrabba voru kynntar í sjónvarpsþættinum Landanum í Ríkissjónvarpinu, fjallað var ítarlega um starfsemi setursins í „Samfélaginu í nærmynd“ á Rás 1 og rætt við forstöðumann í Speglinum á Rás 2 um áhrif olíumengunar á lífríki Mexíkóflóa í kjölfar olíuslyssins sem þar varð á árinu.

Þrjár greinar eftir forstöðumann voru birtar í ritryndum tímaritum, ein skýrsla kom út og setrið gaf út eitt ráðstefnurit.